

אומנה הלכה ומעשה

התמודדות
עם פגיעות
מיניות
באומנה

אומנה הלכה ומעשה

התמודדות עם פגיעות מיניות באומנה

נכתב על ידי קבוצת הלמידה אומנה:

רונית אדלר
עדנה אלברט
ד"ר נחום בן שלמה
דפנה ברקאי
ססיל גריצנר
פאתנה הלין
שרון ז'ק
דינה רייף
ג'וסי שטורם
אריה שמש
זיוה שמש
חני ירון-אש
נחמה טל
יהודית גלפר
שלוח ליבוביץ
מוריה לוי - מנחת הקבוצה

אומנה הלכה ומעשה

לקראת אומנה

גיוס משפחות | בדיקת משפחות אומנה ובחירתן | הכנת משפחות |
התאמה מיטבית של אומנה

החיים באומנה

סגנונות התקשרות של ילדים במשפחות אומנה | ליווי משפחות וילדים |
התמודדות עם פגיעות מיניות באומנה | זיהוי איתותי מצוקה באומנה

לקראת סיום

תהליכי פרידה וסיום | הכנת הנער/ה לחיים עצמאיים

פירסומים
נוספים
בסידרה:

עריכה:

מוריה לוי - חברת רום

שלווה ליבוביץ - משרד הרווחה והשירותים החברתיים

שרית ויזל - אשלים

עריכה לשונית: עינת אינשטיין

הבאה לדפוס: אושרית גבאי, אשלים

מזכירות ותיאום: סימונה דוד, אשל

עיצוב וביצוע גרפי: פנינה נחמיאס, ג'וינט ישראל

מנהלת מיד"א - מרכז ידע אשלים: ד"ר ליאת בן-דוד

מנהל ההוצאה לאור: טוביה מנדלסון

תמוז-אב תש"ע - 2010

כל הזכויות שמורות לאשלים - העמותה לתיכנון ולפיתוח שירותים לילדים ובני נוער בסיכון ומשפחותיהם

(ע"ר) מיסודו של ג'וינט ישראל ובתמיכתן של ממשלת ישראל והפדרציה היהודית של ניו-יורק

www.ashalim.org.il

משרד הרווחה והשירותים החברתיים חרט על דגלו את מדיניות "עם הפנים לקהילה". מדיניות זו מחייבת את גורמי המקצוע לעשות את מלוא המאמצים המקצועיים כדי שהילד ומשפחתו יקבלו את המענה המקצועי בתוך הקהילה. לשם כך פיתח המשרד מספר רב של תכניות, אשר במרכזן התכניות "עם הפנים לקהילה", התכנית הלאומית לילדים ונוער בסיכון, תכנית "עם הפנים לקהילה ב" והתכנית לאיתור ילדים בסכנה. בסוף שנת 2009 הסתיים תהליך מיפוי של מחצית מהילדים אשר נמצאים בסיכון במדינה, ואני תקווה כי מיפוי מדויק זה ייעשה גם ביתר האזורים. כמו כן, התקציבים שמוקצים לנושא של ילדים ונוער הולכים וגדלים ונאמדים בסכומים שלא ידענו בעבר.

עם זאת, עדיין יש ילדים אשר למרות כל המאמצים לא יכולים להישאר בבית ההורים היות שהם נמצאים במצבי סיכון, ולכן מתקבלות החלטות בבתי המשפט ובוועדות לתכנון טיפול על נזקקות להשמה חוץ-ביתית.

אני מאמין בלב שלם כי השמה במסגרת משפחת אומנה היא אחת מדרכי הטיפול הטובות ביותר הקיימות אצלנו. כמנכ"ל המשרד אני שואף לטפח, לקדם ולהרחיב את התחום כדי שיותר ילדים ייהנו מהשהות במשפחה אומנת.

בניגוד לעולם המערבי, במדינת ישראל מושמים מרבית הילדים במערכת הפנימייתית, ולא באומנה. אנו שוקדים רבות על ביצוע רפורמות מרחיקות לכת וכבר כיום נמצאים בתהליכים אינטנסיביים להגדלת מספרן של משפחות האומנה. בד בבד, אנו מנסים לשפר, לייעל ולהיטיב את הסיוע ואת התמיכה הניתנים למשפחות וכן להעמיק את איכות השירות הניתן לילדים ולמשפחות.

כדי להצליח במשימות שפירטתי לעיל חלה על כולנו החובה להרחיב ולהפיץ את הידע המקצועי הקיים בקרבנו, להמשיך וללמוד את התחום, הן בקבוצת הלמידה והן בקהילת הידע הווירטואלית. אין לי ספק כי כתיבת התורה המקצועית היא התפוקה של הלימוד, ועל כך מגיעה מילת תודה לכל העוסקים במלאכה.

השר הרצוג ואנוכי מנסים לקדם בשנתיים האחרונות תהליך משלים, שנועד לתת למשפחות אומנה את האפשרות לאמץ את הילדים אשר שוהים אצלם ובית המשפט קבע כי ישוחררו לאימוץ. אנו סבורים כי זוהי פעולה חשובה אשר יכולה לחולל שינוי ולהיטיב הן עם הילדים והן עם המשפחות, אשר בראשית הדרך חוששות מהתקשרות אל הילד מחד גיסא ומקבלת ההחלטה על אימוץ מאידך גיסא.

אני תקווה כי ביצוע השינויים והשקעת המשאבים והתשומות יחוללו שינוי מהותי ויביאו לשיפור של כלל מערך האומנה. בהתפתחות המענה של האומנה יש ביטוי ערכי למעורבות חברתית, לערבות הדדית ולפיתוח "החברה האזרחית".

המשיכו במעשיכם החשובים, השקיעו ופתחו תורות חדשות וזכרו כי ההשקעה שלכם תורמת לילדים הזקוקים לכם.

נחום איצקוביץ
מנכ"ל משרד הרווחה
והשירותים החברתיים

אמנת האו"ם בדבר זכויות הילד מציינת: "...על הילד, לצורך התפתחות מלאה והרמונית של אישיותו, לגדול בסביבה משפחתית, באווירה של אושר, אהבה והבנה..."

האומנה היא חלופה טיפולית לילדים שיש להוציאם מהבית, לפרק זמן קצר או ארוך. האווירה הביתית והאינטימית באומנה, קיומן של דמויות קבועות המטפלות בילד וההתייחסות האישית למכלול צרכיו הפיזיים והרגשיים של הילד נועדו להקטין את הנזק הנגרם על ידי ניתוק הילד מהוריו הביולוגיים ומסביבתו הטבעית.

אשלים החלה לפני כמה שנים את מעורבותה בתחום האומנה, כחלק מפעילותה הכוללת בתחום החוץ-ביתי. תכנית "אומנה בראש" שמה לה למטרה להעמיק ולחזק את שירות האומנה. המעורבות התבטאה בשני מישורים עיקריים: פיתוח צוותים מקצועיים ופיתוח ידע ודרכי התערבות.

פיתוח ידע הנו תהליך משמעותי וחשוב לכל ארגון מקצועי הרוצה להטביע את חותמו בשדה מעורבותו.

תחום האומנה השכיל להוביל תהליכי פיתוח ידע מרשימים, ואין ספק כי גיבושו של הידע לכלל תורה מקצועית אחת יעזור בשדרוג העבודה המקצועית והשירות הניתן למשפחות ולילדים.

חוברת זו לא הייתה יוצאת לאור ללא מעורבותם ופעילותם הנמרצת של שותפינו במשרד הרווחה, בעמותות האומנה ובקרן רש"י.

תודה מיוחדת לאנשי צוות אשלים שהיו מעורבים בפיתוח התכנית ובהפעלתה - שחר שומן, מנהל יחידת ילדים ונוער, ושרית ויזל, מנהלת תכניות.

דר' רמי סולימני
מנכ"ל אשלים

מערך החברות המקצועיות בנושאים שונים של תהליכי העבודה בתחום משפחות אומנה הנו פרי של עשייה רבת שנים ושל תהליכי למידה מעמיקים.

תחום האומנה ידוע בהיותו פורץ דרך ועוקר הרים מחד גיסא, אך גם ביכולתו להטמיע ולבסס שינויים מאידך גיסא.

אנשי המקצוע הנאמנים והמסורים לטובת הילדים אינם שוקטים על שמריהם. קיימת המודעות לצורך בשיפור תמידי וכן קיימת ההבנה שכדי שהאיכות תתממש ותשתפר נדרשת למידה תמידית וממוקדת תוצאות.

השיטה המנצחת שנבחרה הנה המודל המשלב עשייה יומיומית, קהילת ידע וקבוצת למידה אינטנסיבית ופעילה. שיטת הלמידה ב"חברותא" או "בית המדרש", הידועה מקדמת דנא, מפיקה את המיטב מכל אחת ואחד ואת המרב מכולם, וכמו תמיד השלם הנו יותר מסך חלקיו.

היכולת לאינטגרציה של תורות מקצועיות, ניסיון ומיומנויות, ידע ומידע נצברים והיכולת להפיק מתהליכים אלו כלים יישומיים לעבודת השטח אינן טריוויאליות, ועל כן ההערכה לפעולות אלו הנה עמוקה ורבה.

בטוחני שחברות אלו תעצמנה את רמת הידע והמיומנויות של כלל העובדים הסוציאליים המטפלים בילדים ובמשפחותיהם, תסייענה לאנשי המקצוע באשר הם, בהתמודדויות ובהתלבטויות שהן מנת חלקנו היומיומית ותאפשרנה לראות את האור שבאתגרים אלו.

היופי של התוצרת נובע מתחושת הביטחון שהחברות נשענות על תשתית מקצועית מבוססת רבת שנים ומהוות חוליה משמעותית בתהליך העשייה, הלמידה וההתפתחות המתמשכים.

יישר כוח לכל המעורבים בדבר שפתחו את עצמם ללמידה ההדדית, נתנו ממשאביהם האישיים ואפשרו בכך לכולנו ליהנות מפרי עשייתם:

ליקותיאל צבע, מנהל אגף תכנון, מחקר והכשרה ולצוות האגף; לדליה רוזניק, לצחי פיין ולאילן שריף, על מתן האפשרות ועל הפיתוח של קבוצת הלמידה וקהילות הידע - בלעדיהם התהליך לא היה מתקיים.

ל"אשלים" ולעמותות האומנה שהתגייסו למהלך וסייעו בהצלחתו.

לכל מפקחי האומנה בשירות ילד ונוער, באגף השיקום ובאגף לטיפול באדם המפגר, שיצרו וגיבשו את התוכן בתהליכי הלמידה.

לחברת "רום" בראשותה של מוריה לוי, אשר בהנחייתה השוטפת והאקטיבית הצלחנו כולנו להפוך חלום למציאות.

וכמובן, אחרונה חביבה, המנצחת על כל המלאכה, בכל המערכות, במסירות אין קץ ובאמונה פורצת כל מחסום, תודה עמוקה לשלווה לייבוביץ, המפקחת הארצית על האומנה בשירות ילד ונוער.

דליה לב-שדה

מנהלת שרות ילד ונוער

משרד הרווחה והשרותים החברתיים

מבוא

ענף האומנה עובר בעשור האחרון שינויים משמעותיים הכוללים בין היתר את ההפרטה החלקית של האומנה, הגדרת משפחות האומנה כמתנדבות, בניית סל הוצאות מיוחדות וניסיון קידום הצעת חוק השמה חוץ-ביתית.

סביבת העבודה החדשה חייבה אותנו ואף אפשרה לנו להפוך את האומנה לתחום לומד.

שירות האומנה מתמודד עם סוגיות מקצועיות מורכבות חדשות לבקרים. הסוגיות משתנות וחושפות אותנו לאתגרים מקצועיים חדשים. שימת הדגש בהתמקצעות השירות באה במטרה לאגם את הידע שהצטבר ולהפיצו כך שלכל מנחת אומנה בארץ יהיו כל הידע והמידע הרלוונטיים מהארץ ומהעולם.

מטרות אלו יושמו באמצעות הקמת קבוצת למידה וקהילת ידע וירטואלית בעזרתו של האגף לתכנון מחקר ופיתוח בראשותו של מר יקותיאל צבע. קבוצת הלמידה של ענף האומנה כוללת את כל מפעילי האומנה בארץ ואת הפיקוח של כל אגפי המשרד העוסקים באומנה. מדובר בקבוצה ייחודית, בין-ארגונית ובין-אגפית אשר לומדת וכותבת "תורה מקצועית".

מתוך מטרה לבנות תורה מקצועית שתהיה מושתתת גם על תורת השדה, מתקיים מהלך נוסף של התדיינות על החומרים הנכתבים בקהילת הידע הווירטואלית.

כל מה שנכתב בקבוצת הלמידה עולה לקהילת הידע, וכך מתאפשר לכל חבר בקהילה, ובמיוחד לכל מנחות האומנה, להעיר ולהאיר על הכתיבה המתגבשת. בצורה כזו, כל מי שעוסק בתחום בשטח, באקדמיה או בתחומים אחרים בקהילה יכול להוסיף מהידע שלו ומניסיונו. אין ספק כי תהליך זה מאפשר לבנות תורה מקצועית ייחודית ביותר אשר משלבת בין דיסציפלינות, גישות, תיאוריה ומעשה.

חוברות אלו הן הפרות של תהליך הלמידה.

תחום לומד דורש שיתוף פעולה של כל העוסקים בתחום ונכונות של כולם לשתף בידע שקיים אצל כל אחד ואחד. כיום קיימות התשתית והאווירה שמאפשרות למידה משותפת והפצת התוצרים שלה כסטנדרט לעבודה מקצועית בתחום האומנה. ענף לומד אינו מבטל את הצורך בידע אקדמי ובמחקר, והחשיבות שלהם בהתוויית כיווני הפעולה הנכונים אינה מוטלת בספק. במלאכה שותפים רבים וטובים.

אני מודה למנהלי הגופים המפעילים את האומנה, אשר השכילו להבין את חשיבות התהליך ושלחו את עובדיהם לימי לימוד, להנהלת השירות ולכל המפקחים שנטלו חלק בלמידה, ל"אשלים", שמאפשרים לנו להעלות את החומר לדפוס ושותפים שלנו לכל אורך הדרך בפיתוח האיכות המקצועית. ואחרונה חביבה, למנחת הקבוצה, הגב' מוריה לוי, מנכ"לית חברת "רום", שבזכות אישיותה המקצועית הצלחנו להפוך את החלום למציאות.

זו תחילת הדרך, אך הכיוון ברור. אני מקווה שבעתיד מחקרים שיעשו על התהליך יוכיחו שאכן היטבנו עם הילדים ועם המשפחות באומנה.

שלווה ליבוביץ

מפקחת ארצית למשפחות אומנה
משרד הרווחה והשרותים החברתיים

תוכן עניינים:

עמ'	שם הפרק
9	מודל
10	מניעה
10	הכנת משפחות ומערך אומנה (לפני השמה)
11	חינוך למיניות
12	כללים למניעה והצבת גבולות
13	השיח וההקשבה (לאחר השמה)
16	בין לבין
16	גורמי סיכון
17	איתותים
19	התנהלות בעת חשדות
20	הטיפול בעת משבר
20	דיווח והתנהלות מיידיים
21	הטיפול בילד
21	הטיפול במשפחה האומנת
22	הטיפול בעצמנו (כעובדים מטפלים)
23	העבודה עם המחלקה לשירותים חברתיים
24	כלים

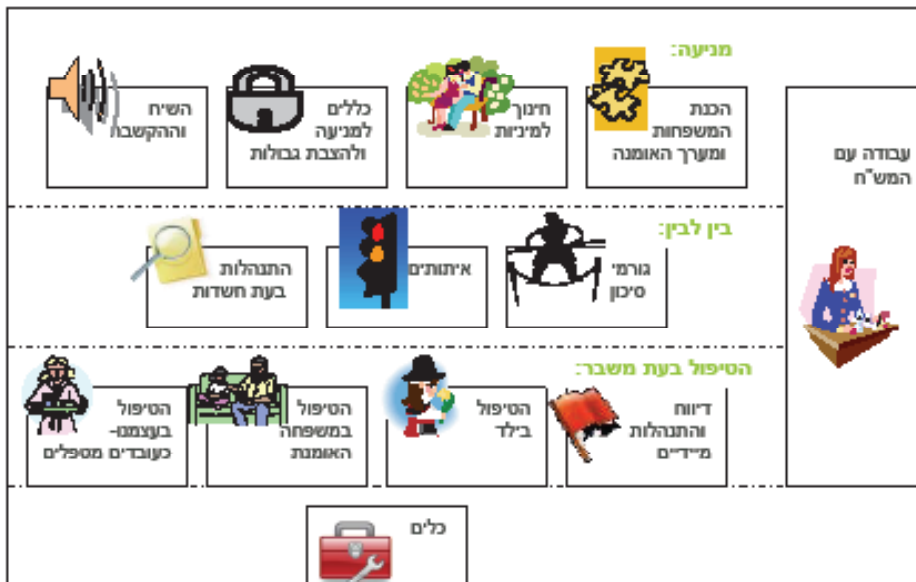

ההתמודדות עם פגיעות מיניות בילדים באומנה

לצערנו, פגיעות מיניות קיימות בחברה, על כל רבדיה. אולם לנו, האחראים על ילדים ועל השמתם במשפחות אומנה מסוימות ולא באחרות, והאחראים על ליווי הילדים בעת שהייתם במשפחה האומנת, יש אחריות יתרה להבטיח שהילדים לא ייפגעו במשפחתם החדשה. עלינו לנקוט את כל הצעדים המקדימים האפשריים כדי להקטין את ההיתכנות לכך, ועלינו לטפל בכפפות של משי בחשדות. בכל מקרה עלינו לנקוט זהירות מרבית. איננו רוצים הורים פוגעים, אך מרב ההורים האומנים אינם כאלו, ואל לנו להכניס את כולם לסד שלא נוכל לעמוד בו. ההנחיות שאנו מביאים כאן הן ניסיון להלך בשביל הזהב.

ההתייחסות שלנו לנושא צריכה לכלול-

מודל

הערה: התורה המקצועית המתוארת להלן נכונה גם לבוגרים (רלוונטי בעיקר לאומנה שיקומית). מסיבות של הקלת הקריאות, הנוסח שבו נעשה שימוש הנו ילד/ה, אך יש בכך לכוון בה במידה גם לבוגרים המושמים באומנה.

מניעה

הכנת המשפחות ומערך האומנה (לפני השמה)

1. יש להעניק הכשרה מקצועית בנושא פגיעות מיניות לצוות המנחים, כך שכל מנחה יעביר את הנושא למשפחות האומנה ולילדי האומנה שבאחריותו, להעלאת המודעות לנושא זה. אפשר להעלות את הנושא בקבוצות להורים, ובקבוצות או באופן אינדיווידואלי לילדים.
2. **בתהליך האבחון ובקורס במ"ה:** חשוב מאוד לברר מהן האמונות של המשפחה ועמדותיה לגבי נושא הפגיעות המיניות בשלב שבו מדברים על הרקע שממנו בא הילד המועמד לאומנה. חובה ליידע משפחה אומנת על ילד המגיע אליה ויש בעברו פגיעה מינית. חשוב מאוד להתייחס לנושא זה בשלב הכשרת המשפחות לתפקיד. זאת על ידי הוספת שני מפגשים לפחות בקורס במ"ה בנושא פגיעות מיניות והתנהגות מונעת, או בסדרה של מפגשים קבוצתיים בנושא זה, כהמשך לקורס. כחלק מההכנה של הורים אומנים יש להסביר להם שייתכן שיהיו מקרים שבהם יידרשו להישאל או להיחקר בנוגע לאפשרות של פגיעה מינית (כחלק מהאבחון ומההכשרה). עליהם לקחת זאת בחשבון.
3. **אינפורמציה על אודות הילד המועמד:** חשוב מאוד לאסוף את כל האינפורמציה על אודות הילד המועמד בעזרת השאלון שממלא העובד הסוציאלי המטפל במשפחה הביולוגית של הילד. יש להכיר את המאפיינים של הילד ואת הטמפרמנט שלו, ובמיוחד מאפיינים העוזרים לזהות ילד שמועד להיפגע ולהיות קורבן (ילד שנפגע מינית, ילד עם דפוס של קורבן ועוד). יש לבחון התאמה מיטבית של ילדים פוגעים מינית ושל כאלו שהנם קורבנות פגיעה, למשפחת אומנה מתאימה.
4. **בניית תכנית טיפול מותאמת יחד עם צוות המחלקה לשירותים חברתיים ביישוב שממנו בא הילד** (עובד סוציאלי של המשפחה, פקיד סעד ועוד) תעזור רבות לילדים המועדים להיות קורבן לפגיעות מיניות. למשל, בניית תכנית לגבי סדרי ראייה וביקורים אצל המשפחות הביולוגיות, בעיקר עבור ילדים אשר הוצאו מבתיהם בגלל פגיעה או חשש מפגיעה מינית.
5. יש לוודא כי קיימים אישורים שלפיהם להורים המועמדים לאומנה אין היסטוריה פלילית ולא היסטוריה של חשדות לפגיעות מיניות. **רישום פלילי של המשפחה המועמדת** חשוב מאוד לזיהוי משפחה עם רקע של עבירות אלימות בכלל ואלימות מינית בפרט.

חינוך למיניות

חינוך למיניות הנו תהליך רגיש ומביך מאוד אצל רוב ההורים. ההורים נבוכים כאשר הם נדרשים לדבר עם ילדיהם על התפתחות מינית פיזיולוגית או התנהגותית. התייחסות הורים שאינה הולמת את ההתפתחות המינית הטבעית עלולה לגרום לפגיעה בילדים לטווח הארוך.

בהנחיית מנחי האומנה, חשוב שההורים האומנים ייתנו את הדעת על הדברים הללו:

סקרנות נורמלית קיימת אצל ילדים, והם מחפשים מענים. אם לא נספק להם מידע נכון, הם יפנו לחפש אותו במקומות אחרים שמהימנותם מוטלת בספק, דבר שיכול לגרום לעתים קרובות לנזק בלי שנדע על כך.

חשיפה למידע בתקשורת ובאינטרנט אינה מותאמת לקצב הלמידה האנושי הטבעי. תכניות בטלוויזיה, למשל, מעבירות מסרים בנושאים כמו השוני בין המינים והשאלה "איך בא ילד לעולם", והן אינן מותאמות לתהליך שעובר ילד מבחינת היכולת שלו להבין ולהפנים מסרים אלו. **חינוך למיניות** יכול לעזור לילד במקרים רבים בזיהוי "נורות אדומות", מצבים אשר עלולים להיות מסוכנים ואף להוביל לפגיעה מינית. יש לבצע שיחות חינוך אלו בצורה מאוזנת כדי לשמר את המודעות מחד גיסא, אך לא ליצור אצל הילד חרדות מיותרות, מאידך גיסא. בקרב רוב הילדים שנפגעו מינית, התברר שהבורות שלהם בנושא גרמה לכך שנפלו קורבן לפגיעה ביתר קלות.

יש צורך בחינוך למיניות לכל אורך תהליך ההתבגרות של הילד. חשוב להדגיש את הצורך לחזור על מסרים להצלחת ההפנמה.

* הכשרת מנחי האומנה לנושא תתרום באופן עקיף להעברת המודעות לנושא המיני גם להורים האומנים וגם לילד האומנה, הן ברמה העקרונית והן ברמה הפרקטית: יש לעזור להם לפתח ערוץ תקשורת הורים-ילדים טוב יותר במטרה למנוע פגיעות מיניות בעתיד, לעזור להם לזהות את "הנורות האדומות" וללמד את הילדים כיצד להתנהג: להגיד "לא" לפוגע, להסתלק ממקור הסכנה, לספר למבוגרים מהימנים ולא לשמור סוד הקשור לפגיעה בהם.

כללים למניעה ולהצבת גבולות

פגיעות מיניות לא תמיד מתוכננות. פעמים רבות הן מתרחשות כאשר יש נסיבות המקרבות יתר על המידה בין ההורים במשפחות האומנה לבין הילדים, בהיבטים היכולים להתפרש כמיניים. כדי להימנע מתרחישים שכאלו, יש להבטיח התנהלות על פי גבולות מוגדרים מראש.

הגבולות מוגדרים בשני רמות:

א. להורים במשפחות האומנה: ראו "הנחיות להורים בנושא מניעת פגיעות מיניות" בפרק הכלים.

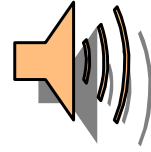
ב. לילדים המושמים: ראו "הנחיות לילדים בנושא מניעת פגיעות מיניות" בפרק הכלים. כללים אלו יוסברו לילדים על ידי ההורים. על ההורים להבין כי אינם יכולים תמיד להגן על הילד בעצמם, ועל כן עליהם להכין את הילדים ולסייע להם בהקטנת הסיכון לפגיעה מינית. ככל שהילדים מוכנים יותר, הסיכויים שהם יהיו זהירים וערניים גבוהים יותר.

כשמלמדים ילדים את כללי הזהירות, חשוב לשמור על האיזון העדין שבין זהירות להפחדה. כדי להגביר את המודעות של הילדים ואת יכולת ההתמודדות שלהם בלי להפחיד אותם, נקודת הפתיחה של המסר שיש להעביר להם צריכה להיות חיובית: רוב האנשים הם טובים ואין להם כוונה להזיק לאחרים. אולם כדאי להכיר כמה כללי זהירות ולהתנהג לפיהם כדי שאם נפגוש אדם לא טוב, נדע כיצד לנהוג.

ההסברים צריכים להיות מותאמים לגילו של הילד ולרמת ההבנה שלו. כדאי לשים לב לתגובות של הילד, ועל פיהן להתאים את ההסברים.

כדי להבטיח את קיום הגבולות, על מנחות האומנה להקפיד ולשאול את עשר השאלות המנחות בנושא פגיעה מינית, שנגזרו מרשימת הכללים שהוגדרה להורים. ראו "10 השאלות בנושא מניעת פגיעות מיניות" בפרק הכלים.

השיח וההקשבה (לאחר ההשמה)

1. יש להקפיד על הכשרה של מנחי אומנה ועל רענון המידע והידע שלהם על מיניות, על פדופיליה ועל דיבוב ילדים. בנוגע לדיבוב ילדים, למשל, אם מופיעים אצל הילד איתותים לחשש או לפגיעה מינית ממשית, יש לקיים עם הילד שיחה בעדינות רבה, לאחר קבלת הדרכה, ולדוּבב אותו באופן שלא ירתיע אותו מלדבר מחד גיסא, ולא יגרום לזיהום החקירה מאידך גיסא.
2. יש לשוחח עם הילדים ולהעביר להם את המסר שגופם שייך להם, ושאינו לאף אחד זכות לפגוע בהם. למשל, יש להנחות את הילד כבר בגיל הרך לא להסכים מטעמי נימוס שינשקו אותו בכוח, אפילו לא המקורבים ביותר. יש להבהיר לילדים שהם צריכים לדווח אם יש חריגה מהכללים או פגיעה מינית.
3. לקראת גיל ההתבגרות ובמהלכו יש לקיים שיח עם הילדים והמתבגרים הנמצאים באומנה בנושא הגבולות והשמירה על גופם (שיח שאינו חד-פעמי), כשהעדיפות הנה לשיח קבוצתי, תוך ריכוז בקבוצות קטנות, לפי אזורים. לחילופין, ניתן לקיים את השיחות בנושא זה באמצעות חונכות על ידי אנשים מקצועיים.
4. יש לפתוח ערוצים רבים ככל האפשר לשיח על הנושא ולשמיעת הילד ומצוקותיו, שכן לא תמיד הילד נפתח בפני מנחה האומנה. יש לאפשר קשר עם מנחה האומנה הנותן מקום להיפתח גם בשלב מאוחר יותר, היות שיש ילדים שלא נפתחים מיידית (במיוחד בעת הפגיעה). ערוצי שיח אפשריים נוספים הנם, כאמור, הפעלות וסדנאות שבהן הילדים פעילים ומשוחחים באופן אקטיבי על הנושא, וכן ערוצי שיח במחשב לילדים ולמתבגרים. **אתר אינטרנט לילדי האומנה** יעזור מאוד במניעת פגיעות מיניות משום שיאפשר היחשפות אנונימית לפניות של ילדים אחרים, החל משאלות לקבלת ידע בנושא החינוך למיניות, ועד לשאלות של ילדים שנפגעים מינית. המענה שיקבלו הילדים יאפשר להם לקבל מידע וידע, תמיכה נפשית כעזרה ראשונה, הדרכה לגבי דרכי פעולה שצריך לנקוט על מנת לעצור את הפגיעה, ובעיקר למי לפנות לעזרה כדי להפסיק את הפגיעה תוך שמירה על הילד.
5. יש לשלב ברוטינה של מפגשי מנחי האומנה שאלות המזכירות את הסכנה וכן את הרגלי החשיפה לאנשים לא לבושים (למשל במקווה בעדות מסוימות). יש לחזור ולשאל כל ילד את רשימת עשר השאלות על ידי מנחה האומנה אחת לשנה, שאלות הנוגעות לרחיצה, שינה בלילה וכו' (ראו: "10 השאלות בנושא מניעת פגיעות מיניות" בפרק הכלים). יש לשאל את השאלות באשר להתנהלות במשפחה האומנת, אך גם במשפחה הביולוגית.
6. שימוש ביומן על ידי המשפחה האומנת הנו כלי למטרות מגוונות (כלי לשקיפות, כלי להתפרקות, אפשרות לבחינת עוצמת בעיות). אם אכן נעשה שימוש ביומן שכזה, הוא יכול לסייע בזיהוי איתותי מצוקה אצל הילד. חשוב

להדריך את המשפחות לציין ביומן איתותים היכולים להצביע על היתכנות של פגיעה מינית (איתותים שידובר עליהם בהרצאות או בסדנאות של העלאת מודעות בנושא), כולל סימנים על הגוף שהילדים חוזרים אתם לפעמים מביקוריהם אצל משפחותיהם הביולוגיות. אם אכן רואים סימנים שכאלו, חובה גם לקחת את הילד לרופא משפחה לצורך טיפול ותייעוד של הסימנים בתיק הרפואי.

7. בגיל ההתבגרות יש לבדוק אם יש אפשרות להפריד בין המנחה המטפל בילד המתבגר לזה שמטפל בהורים.

8. נושא הפגיעה המינית רגיש מאוד, ולכן יש לשאול את הילדים על נושא זה לא בבת אחת במפגש אחד, אלא "לטפטף" את השאלות במהלך הביקורים בעדינות רבה. חשוב מאוד גם לקיים שיחות עם ילדי האומנה מחוץ לבית המשפחה האומנת כדי לאפשר לילדים פתיחות בשיחה. אפשרות אחת היא לקיים שיחות במסגרות החינוכיות, כי ילדים שואלים את עצמם אם נאמנות המנחה נתונה להם או למשפחה האומנת.

9. מומלץ לקיים שיחות כאלה מפעם לפעם, לאו דווקא בעת זיהוי איתותים לפגיעה מינית. יש לשים לב לתסמינים שהוגדרו כאיתותים למצבי משבר באומנה, היכולים להביא לקריסה. רבים מהתסמינים משותפים לסוגי מצוקות שונים. יש לשים לב לתדירות התסמינים, לעוצמה שלהם, מתי מופיעים, האם הילד מראה באופן פתאומי דחייה שלא הייתה קודם כלפי אדם מסוים, האם הילד מסרב פתאום לביקורי הורים או מגלה דחייה כלפי בית הספר, ועוד. יש לשים לב לכל שינוי בהתנהגות הילד או בטמפרמנט שלו. יש מקום שהמנחים ישקלו שימוש בכלים של זיהוי איתותי מצוקה לאורך כל המפגשים עם ילדים שקיים לגביהם חשש סביר לפגיעה כלשהי, לאו דווקא מינית.

10. הדרכה להורים האומנים:

- **על ההורים לשמוע את הסיפורים היומיומיים של הילד**, בכל הגילים, כך שיתאפשר להם לזהות אירועים או התנהגויות שיש בהם סכנה לפגיעה בכלל, או לפגיעה וחשיפה להתנהגות מינית בפרט, וללמד אותם כיצד לשמור על הגוף שלהם, כיצד לשמור על גבולות כך שלא ייפגעו ולא יפגעו באחר, ולמי צריך לפנות כדי לקבל עזרה. יש לזכור תמיד שעל ההורים לשמוע, להבין ולעזור בכל מצב.
- **על ההורים האומנים לשאול את הילדים בעדינות רבה על הביקורים אצל ההורים הביולוגיים שלהם ולהקשיב היטב לדיווחים שלהם**, במיוחד של ילדים שעברו התעללות מינית במשפחתם.
- **יש לשתף את הילד, במידת האפשר, בקבלת החלטות בבית ולשמוע את קולו**, בעיקר סביב החלטות הנוגעות לו אישית, במטרה להקנות לו מיומנויות חברתיות של קבלת החלטות, כדי שידע בעת הצורך לחשוב נכון ולקבל החלטה נכונה בזמן אמת. ילדים צייתנים אשר מתנהגים תמיד כאילו הכול בסדר, יהיו חשופים יותר לפגיעות מיניות.

- **חשוב לדבר עם הילד על רגשותיו**, כולל בושה, למשל, ועל התנהגויות שלו שגרמו לו להרגיש כך (למשל, אם לא אמר "לא" למישהו שניסה לפגוע בו), ובהמשך - על דרכי מניעה. שימו לב! תגובות של כעס ובהלה מצד ההורים האומנים מלמדות את הילד לא לדבר במקרים כאלה על הרגשות שלו. הוא ילמד לא לשתף בשל פחד מתגובה שיכולה לגרום לו להרגיש עוד בושה.
- **יש להקפיד על הקשבה אמפתית ועל קשר עין** ולאפשר לילד לפרט לגבי כל אירוע את שעבר עליו. יש לתת לגיטימציה לרגשות של הילד ולתת אמון בנכונות הדיווח שלו.
- **ילדים מופנמים יותר צריכים השגחה רבה יותר**, נוסף לחיזוק ולהעצמה באופן מתמיד. גם ילדים שיש להם צורך לנצות כדי לזכות באהבה ובאישור צריכים השגחה רבה יותר. לעתים ההורים לא יודעים שהתנהגות הילד נובעת מהצורך שלו לנצות, והם משייכים את ההתנהגות למשמעת (ילד טוב, ילד ממושמע...)

בין לבין

גורמי סיכון

קיימים גורמי סיכון היכולים להגדיל את הסיכוי לפגיעה מינית בילד באומנה.

גורמים אלה נחלקים לשני סוגים מרכזיים:

- א. גורמי סיכון מקדימים, עמם מגיע הילד לסידור האומנה (אשר התפתחו טרם ההשמה).
  - ב. גורמי סיכון מתפתחים: גורמים המתהווים בעת היות הילד בסידור.
- מידע על הרקע של הילד בשילוב רגישות וידע מקצועי בתחום הפגיעות המיניות יסייעו למנחי האומנה לזהות את גורמי הסיכון הללו.
- זיהוי גורמים אלו עשוי במקרים מסוימים למנוע את הפגיעה המינית או לגלותה בשלב התחלתי. כאשר מתקיימים גורמים אלו, על מנחה האומנה להיות קשוב יותר לאיתותים.

להלן גורמי הסיכון המרכזיים:

גורמי סיכון מקדימים

1. חשד ו/או חשיפה של הילד באומנה להתנהגות מינית לא הולמת בסביבתו (כשהילד איננו הנפגע).
2. חשד ו/או חשיפה של הילד באומנה לפגיעה מינית בסביבתו.
3. השמה בעקבות קושי בגבולות סביב קשרים מיניים.
4. חשד שהילד באומנה נפגע מינית.
5. ידיעה שהילד באומנה נפגע מינית.
6. חשד שהילד באומנה פגע מינית במישהו אחר.
7. ידיעה שהילד באומנה פגע במישהו אחר.

גורמי סיכון מתפתחים בשלב ההשמה באומנה

יש גורמים משתנים במצב המשפחתי של האומנים העלולים להפר את האיזון במשפחה, כגון:

- מעברים: מגורים, עבודה, בית ספר וכדומה.
- אובדנים ומשברים: שכול במשפחה, אובדן מקום עבודה, פרידה, גירושין, נכות, חולי ממושך, תאונה וכדומה.
- חזרה לא צפויה של גורם משפחתי - אח בוגר, סבא, דוד וכדומה.
- הצטרפות/עזיבה של ילד/ה נוספים במשפחת האומנה.
- כניסה לגיל ההתבגרות של אחד/ת מילדי/ות המשפחה.

איתותים

ילדים שנחשפו לפגיעה מינית, מתקשים, על פי רוב, לנהוג ולהתנהל באופן טבעי ורגיל לאחר הפגיעה. הם מאותתים לנו, ואיתותים אלו יכולים להיות לפעמים המדריך היחידה שלהם לרמוז לנו על שאירע להם. עלינו כעובדים סוציאליים להיות מודעים מאוד לאיתותים ולסימנים כדי לדעת לדובב את הילד ולזהות התנהלות לא תקינה שלו.

לא קל לתת רשימת איתותים, שכן תופעות רבות שנצפה בהן יכולות להיות מושיכות ליותר מגורם אחד, ולא דווקא לגורם ממוקד של פגיעה מינית. רשימה מלאה של איתותים נמצאת במאמר "זיהוי איתותי מצוקה באומנה", העוסק בזיהוי איתותי מצוקה למניעת משברים וקריסות של אומנה.

לא קל לתת רשימת איתותים גם משום שיש חשש שנתייחס אליהם במבודד ונטעה בפירוש התסמינים. יש להיות מודע לכל תסמין או איתות בנפרד, ועם זאת, לבחון תמיד את התמונה הכוללת ולהתייחס להקשר הכולל של מצב הילד, בו-זמנית.

להלן רשימת איתותים ממוקדת לנושא פגיעות מיניות שהוכנה על סמך רשימה שנבנתה על ידי המועצה לשלום הילד:

שינויים בהרגלי אכילה	שינויים בלימודים	שינויים בהרגלי השינה
אובדן תיאבון תיאבון מוגבר	בעיות התנהגות הישגים נמוכים קשיי ריכוז איחורים והיעדרויות	נדודי שינה התעוררות מוקדמת חלומות קשים שנת יתר

בריאות אישית	שינוי בהתנהגות	יחסים עם האחר
גירויים באיבר המין* דלקות בדרכי השתן* הפרשות לא רגילות*	עצבנות אדישות שינוי בטמפרמנט פחדים מופנמות התנהגות מינית או דיבור מיני לא תואם לגיל מקלחות תכופות* שינוי בלבוש תלונות על כאבים	בידוד ניתוק קשרים הינתקות מפעילויות חברתיות פחד להישאר לבד או עם אדם ספציפי פחד מפתיחת פה בבדיקת רופא (גרון) או רופא שיניים - חשש מחדירה

* איתותים/תבחינים המרכזים באופן משמעותי על חשד לפגיעה מינית.

למידע על איתותים נוספים - מומלץ לקרוא את המאמר "זיהוי איתותי מצוקה באומנה".

על מנחי האומנה:

- א. לעקוב אחר מצב האיתותים/תבחינים, תוך שימוש בטופס איתור איתותים למנחה האומנה, אחת לרבעון.
- א. לברר באופן ישיר אם יש מעבר גבולות היכול להוביל לפגיעה מינית בילד באומנה, על ידי שאילת עשר השאלות לבחינת קיום תקיפה מינית אחת לשנה (ראו: "10 השאלות בנושא מניעת פגיעות מיניות", פרק הכלים).

התנהלות בעת חשדות

חשיפה לידיעה על פגיעה מינית בכל אדם היא דבר קשה. הדבר קשה עוד יותר ובלתי נסבל כאשר הנפגע הנו ילד הנמצא באחריותך והפוגע הוא בן משפחה במשפחת אומנה שאתה אתה עובד ושעליה אתה סומך.

תגובות המנחה על חשד לפגיעה מינית יכולות להיות שונות ומגוונות, מכעס רב ועד להכחשה ולחוסר אמון שהאינפורמציה נכונה.

לדוגמא: כאשר מנחה מעריך מאוד את משפחת האומנה, הוא ינסה "לדחות" בכל דרך את האינפורמציה הזו, או לחילופין, אם המנחה אינו "מסתדר" עם המשפחה, הוא יכול לעוט על האינפורמציה כמוצא שלל רב.

על מנת למזער את השפעת הגורם האנושי ולפעול ביתר מקצועיות, יש לקבוע כללי פעולה ברורים שיחייבו את עובד האומנה במקרים של חשד לפגיעה מינית.

אנו מבחינים בשני מצבים של חשד:

1. כאשר אצל עובד האומנה עולה חשד לפגיעה בילד באומנה (אז הוא "בעל הסוד").
2. כאשר מגיעה ידיעה ממקור חיצוני כי קיים חשד לפגיעה בילד באומנה (אז הוא "שותף לסוד").

סדר הפעולות שיש לבצע כאשר יש חשד לפגיעה בילד באומנה:

כאשר העובד הנו בעל הסוד (הוא החושד):

1. יש להביא את ההרהורים ואת המחשבות שיש סיכון כי הילד באומנה נפגע להתייעצות בין גורמי האומנה (המדריך, המנהל, מפקח האומנה) ו/או לגורם מומחה מחוץ לאומנה.
2. יש לפנות לגורמים נוספים הקשורים לילד (בית הספר, מסגרת פנאי, מסגרת תעסוקה וכו') לקבלת אינפורמציה שתאשש או תבטל את החשדות. ניתן לבקש מגורמים אלה למלא את הטופס "זיהוי איתותים למורה" (בתוך חוברת "זיהוי איתותי מצוקה באומנה" בפרק הכלים).
3. היה ולחשד יש בסיס, יפנה העובד לפקיד הסעד וידווח על החשד.
4. לאחר הדיווח לפקיד הסעד יפעל העובד על פי הנחיות פקיד הסעד.

כאשר העובד הנו שותף לסוד (החשד הובא לידיעתו):

1. אם הדיווח התקבל מהנפגע יש להגיש דיווח לפקיד סעד ולמשטרה.
2. אם הדיווח התקבל מגורם חיצוני אזי יפעל העובד על פי הנהל של בעל סוד לעיל.

בכל מקרה, יש לתמוך בעובד, בצוות, בנפגע, במשפחת האומנה ובמשפחה הביולוגית בעת שעולה החשד, עם ביסוס החשד ועם העברת הדיווח, וללוות אותם, כפי שיפורט בסעיפים הבאים.

הטיפול בעת משבר

דיווח והתנהלות מיידיים

מנחה אומנה מגלה על פגיעה מינית באחת משתי דרכים:

1. הילד מספר לו ישירות.
2. קיבל דיווח על ידי מערכת חיצונית דוגמת בית הספר, מדריך, שכנים ו/או מטפלים.

על המנחה לעדכן מיידית בשני ערוצים:

1. עדכון **פקיד הסעד** במחלקה לשירותים חברתיים.
2. עדכון **ראש הצוות**. זה מעדכן את **מנהל/ת העמותה** האחראית על האומנה והלה את **המפקח/ת**.
3. התייעצות של הגורמים המקצועיים השונים איך ועל ידי מי יבוצע עדכון ההורים הביולוגיים/אפוטרופוסים. בכל מקרה, יש חשיבות לעבודה בצוות במקרים אלו, שמעצם טבעם הנם רגישים.

פעילות:

1. יש לדווח טלפונית ללשכות תוך שעות ספורות, ובכתב תוך 24 שעות.
2. יש לקבל החלטה מיידית לטווח הקצר אם הילד יכול להישאר אצל המשפחה האומנת.
3. לפקיד הסעד יש שתי דרכי פעולה: תלונה במשטרה או ועדת פטור.

מצורף תרשים זרימה לתיאור של הפעילות המיידית בעת פגיעה מינית, בהתאם לאופי המקרה. תרשים זרימה זה מהווה כלי למנחה האומנה, ומומלץ להדפיסו ולשמרו במקום בולט לעין (ראו "התנהלות מנחה האומנה בעת גילוי פגיעה מינית - תרשים זרימה" בפרק הכלים).

הטיפול בילד

1. ילד שנפגע על ידי אחד מבני המשפחה האומנת - יוצא מהאומנה למסגרת חלופית, ושם יבנו לו תכנית טיפול.
2. ילד שנפגע על ידי גורם חיצוני או על ידי המשפחה המורחבת:
  - אם נמצא בטיפול, יש לשתף את המטפל הרגשי.
  - אם אינו מטופל - להפנות למומחה לפגיעות מיניות.
  - לחדד מול הילד את הזמינות של מנחה האומנה - מספר טלפון שלו וכדומה. יש לעקוב אחרי מצבו של הילד ולשקול אם המצב מצריך לגייס/לשתף גורמים נוספים כמו יועצת בית הספר.
3. ילד באומנה שפגע מינית בחבר/ה מהמשפחה האומנת, מוצא מהאומנה למסגרת חליפית, והטיפול יינתן לו במסגרת החדשה.
4. הטיפול בילד צריך להיעשות בהדרכה צמודה ביותר עם גורם טיפולי המכיר את הילד (פסיכולוג או מטפל רגשי אחר).

הטיפול במשפחה האומנת

1. יש לערוך מיפוי משפחתי לגבי הכוחות והצרכים בהתמודדות מול המקרה. יש לבדוק היכן המקרה נוגע ופוגע במשפחה, ומה מתערער, ולבנות תכנית פעולה. ההתערבות היא לאו דווקא מיידית. לעתים יש לתת לדברים לשקוע מעט ולראות את ההשפעות. בהתאם למיפוי תיבנה תכנית התערבות. יש לציין כי בדומה לשלבים בעיבוד אבל, יש במקרים כאלו רגשי אשמה בקרב בני משפחת האומנה.
2. אם הילד מוצא מהבית, יש להמשיך ללוות את משפחת האומנה לזמן קצר לצורך תמיכה, ביטוי כעסים ותיווך - הפניה לגורמים שונים, היות שהמצב דורש טיפול מערכת.
3. אם הילד נמצא בתוך המשפחה ומטופל בנושא הפגיעה המינית, יש לקיים מפגשים תכופים בין המטפל שלו לבין המשפחה.
4. הטיפול במשפחה מתבצע עם ראש צוות/מדריך ובגיבוי הנהלת העמותה.

הטיפול בעצמו (כעובדים מטפלים)

1. יש לעבוד עם הדרכה ובצוות, בקבוצות של מנחי אומנה, וכן לשתף קולגות באופן פרטני ובלתי פורמלי, וזאת לשם ונטילציה וקבלת תמיכה סביב החוויה: תחושת אחריות ואשמה, אי ודאות, אכזבה, תחושת כישלון, קונפליקט הנאמנות לילד לעומת הנאמנות למשפחה וכדומה.
  2. לאורך כל הטיפול במקרה צריכה להתאפשר זמינות מקסימלית של המדריך לשיתוף, התחלקות, הנחיה, ליווי ותכנון צעדים אופרטיביים.
  3. אם אחד מבני המשפחה האומנת פגע בילד, ייתכן שמנחה האומנה לא יהיה מסוגל ללוות את המשפחה האומנת ולתמוך בה בשל הזדהות עם הילד, תחושת בגידה וכדומה. במקרה שכזה, חובת העמותה למנות עובד סוציאלי אחר מטעמה לליווי המשפחה.
- לאחר המשבר, ולאחר ניתוח ולמידה משותפים עם המחלקה לשירותים חברתיים, כפי שמפורט בסעיף הבא, מומלץ לערוך דיון פנימי באומנה ללמידה פנימית ולבחינה אם יש דרך להימנע ממקרים דומים בעתיד.

העבודה עם המחלקה לשירותים חברתיים

פעילות ענף האומנה, ובפרט פעילות העמותות בשטח, מתבצעת תמיד בממשק צמוד עם המחלקות לשירותים חברתיים (מש"ח).

בנושא פגיעות מיניות יש ממשקים מוגדרים שיש לתת עליהם את הדעת:

באופן שוטף -

יש לשתף את העובד הסוציאלי במחלקה ו/או את פקיד הסעד לגבי המשפחה האומנת, הכוחות והצרכים שלה.

1. יש לדווח על שינויים משמעותיים במשפחת אומנה.

אלו יסייעו בידינו לזהות גורמי סיכון ולהיות מודעים להם, אם גורמים כאלו אכן קיימים או מתפתחים.

בעת משבר -

דיווח והתנהלות ראשוניים:

1. יש לדווח מיידית על הפגיעה המינית לעובד סוציאלי במחלקה ו/או לפקיד הסעד.
2. על מנחה האומנה לכתוב הערכה ראשונית לגבי האירוע ולהפיצה גם למחלקה.
3. יש לבנות במשותף עם המחלקה הליך יידוע של המשפחה הביולוגית באשר לפגיעה המינית.
4. אם קיים צורך, על מנחה האומנה להשתתף ביידוע המשפחה הביולוגית.

לאחר המשבר -

1. יש להקים ועדה משותפת עם המחלקה לבדיקת האירועים, לניתוחם ולהסקת מסקנות (אלא אם הוקמה ועדה לשם כך על ידי המחוז או המשרד).
2. יש להבין כי בכל פגיעה מינית בילד באומנה יש פוטנציאל למשבר אמון בין העוסקים באומנה לבין עובדי המחלקה. על כן:
  - יש לנסות לבחון ולהעריך את הנזק שנגרם לאמון בין המחלקה לאומנה.
  - יש לבנות תכנית לשיפור האמון שנפגם.

כלים

כדי להטמיע את התפיסה המקצועית בשטח, נדרשים כלים מסייעים. הכלים המוצעים מותאמים לשלבים השונים (מניעה, בין לבין, התנהלות בעת משבר).

להלן רשימת הכלים תוך פירוט והסבר לכל כלי.

שם הכלי	הנחיות להורים בנושא מניעת פגיעות מיניות
שלב	מניעה
נושא	כללים למניעה ולהצבת גבולות
קהל יעד	הורים במשפחות אומנה
סוג הכלי	Checklist (רשימת תיגו)
מתי להשתמש	יש לתת להורים במסגרת קורס במ"ה, ולהסביר להם את הכללים ואת הרציונל. הכלי ישמש עבורם בהתנהלות השוטפת.
הרציונל לכלי	המטרה היא לתת בידי ההורים כלים מסייעים להגדרת גבולות, שיעזרו במניעת פגיעות מיניות.

שם הכלי	הנחיות לילדים בנושא מניעת פגיעות מיניות
שלב	מניעה
נושא	כללים למניעה ולהצבת גבולות
קהל יעד	ילדים המושמים במשפחות אומנה
סוג הכלי	Checklist (רשימת תיגו)
מתי להשתמש	ייתן להורים במסגרת קורס במ"ה, ושוב בהמשך על ידי מנחה האומנה. יועבר על ידי ההורים לילדים.
הרציונל לכלי	המטרה היא לתת בידי הילדים כלים מסייעים להגדרת גבולות, שיעזרו במניעת פגיעות מיניות.

שם הכלי	10 השאלות בנושא מניעת פגיעות מיניות
שלב	בין לבין
נושא	איתותים
קהל יעד	מנחי האומנה
סוג הכלי	Checklist (רשימת תיגו)
מתי להשתמש	מנחה האומנה יתשאל את הילד באומנה אחת לשנה. ניתן לשאול את השאלות בצורה ישירה או עקיפה, על פי שיקול דעתו של מנחה האומנה.
הרציונל לכלי	מטרתו של הכלי לסייע למנחה האומנה לברר אם עברו במשפחה האומנת על הכללים למניעה ולהצבת גבולות בנושא פגיעות מיניות.

שם הכלי	כלי למנחה האומנה לאיתור איתותים
שלב	בין לבין
נושא	איתותים
קהל יעד	מנחה האומנה
סוג הכלי	טופס
מתי להשתמש	מנחה האומנה יסמן את מצב האיתותים/תבחינים לפחות אחת לרבעון.
הרציונל לכלי	מטרתו של הכלי לסייע למנחה האומנה לברר אם יש פגיעות מיניות. הכלי מצורף בחוברת זיהוי איתותי מצוקה באומנה.

שם הכלי	כללי התנהגות למנחה האומנה בעת גילוי פגיעה מינית
שלב	הטיפול בעת משבר
נושא	דיווח והתנהלות מיידיים
קהל יעד	מנחה האומנה
סוג הכלי	תרשים זרימה
מתי להשתמש	כאשר יש פגיעה מינית
הרציונל לכלי	מטרתו של הכלי לתת בידי מנחה האומנה ידע מיידית ואפקטיבי כיצד יש לנהוג.

הנחיות להורים בנושא מניעת פגיעות מיניות

1. גבולות ברורים בהתנהגות ההורים האומנים ביחס לילדים יכולים למנוע מצבים לא רצויים. עמותת האומנה בודקת ומקיימת בקרה שוטפת לגבי שמירת הגבולות בפועל.
2. מומלץ כי ההורים האומנים יקנו לילד חינוך בנושא גבולות כדי שיוכל לשמור על עצמו וגם לא לפגוע באחר, במטרה למנוע ככל האפשר אלימות בכלל ופגיעות מיניות בפרט. יש להתחיל בחינוך זה כבר מהגיל הרך, ולשוחח עם הילד בגילים שונים בהתאם ליכולת הבנתו.
3. גיל הפרדה בשינה: מעל גיל מסוים, מומלץ כי ילד אומנה וילד ביולוגי של משפחת האומנה לא יישנו באותו חדר לבד, אם הם אינם מאותו מין. ככל שגיל הילדים עולה, יש להקפיד על הנחיה זו. ילד מעל גיל 3 לא יישן בחדר שינה עם מבוגר מהמין השני. כאשר יש חשד שמתרחשת פגיעה מינית בילד, יש להקפיד על כך הקפדה יתרה. כאשר ההורים ישינים בקומה נפרדת, נדרשת השגחה יתרה של ההורים. כל החלטה לפעול בשונה מהרשום לעיל תהיה רק אם הנסיבות מצדיקות זאת (למשל, אם אין מספיק חדרים בבית) ובאישור הגורמים המקצועיים של האומנה.
4. מיטות: לכל אחד מבני הבית צריכה להיות מיטה או מזרן נפרדים משלו.
5. רחצה על ידי הורה: יש לאסור רחצה של ילדה מעל גיל 3 על ידי האב האומן, ומומלץ שאם אומנת לא תרחץ את הילד אם הוא מעל גיל 6. כאשר יש חשד לפגיעה מינית בילד/ה, יש להקפיד על כך הקפדה יתרה, גם להגנה על הילד/ה וגם להגנה על המשפחה (כדי למנוע ייחוס כוונה של פגיעה למעשים תמימים).
6. השכבה: בשעת השכבת הילדים לשינה בלילה יש להקפיד הקפדה יתרה על שמירת הגבולות, גם אם מדובר בהתנהגות המקובלת כנורמטיבית מול הילדים הביולוגיים של משפחת האומנה. לדוגמא, אין להיכנס עם הילד למיטה.
7. יש לאסור נשיקות על הפה מההורה האומן לילד/ה.
8. יש לאסור שאב אומן יושיב על ברכיו ילד/ה בגיל ההתבגרות.

הנחיות לילדים בנושא מניעת פגיעות מיניות

כללים מנחים שעל ההורים האומנים להעביר לילדים:

1. לאף אחד אסור להכות אתכם או להכאיב לגופכם.
2. אל תסכימו שמישהו ייגע בכם באופן שגורם לכם להרגיש לא נוח, גם אם זה מישהו שאתם מכירים.
3. אל תסכימו לקבל מאדם שאתם לא מכירים שום חפץ כמו ממתק, צעצוע, מתנה, כסף או משחק.
4. אל תסכימו ללכת או לנסוע לשום מקום עם אדם שאתם לא מכירים.
5. אל תמסרו פרטים על עצמכם, כגון שם, כתובת ומספר טלפון, למישהו שאתם לא מכירים, גם לא בטלפון.
6. אל תכניסו אף אחד הביתה אם אתם לבד, אלא אם ההורים מכירים אותו, מסכימים לכך ואמרו לכם שהם מסכימים לכך.
7. אל תרשמו את שמכם במקום בולט כמו על ילקוט, שרשרת ואביזרים אישיים.
8. אם מבוגר או ילד גדול יותר גורם לכם להרגיש לא בנוח ומבקש מכם לשמור את זה בסוד, אל תסכימו. גם אם הסכמתם, מותר לגלות זאת למישהו שאתם סומכים עליו.
9. אם קרה לכם מקרה שבו התנהגו אליכם באופן מוזר ולא נעים, אל תפחדו לשתף את ההורים או מבוגר אחר שאתם סומכים עליו.
10. אל תפחדו להגיד לא, ואפילו לצרוח ולברוח, אם קרה לכם אחד המקרים שהוזכרו כאן!

10 השאלות בנושא מניעת פגיעות מיניות

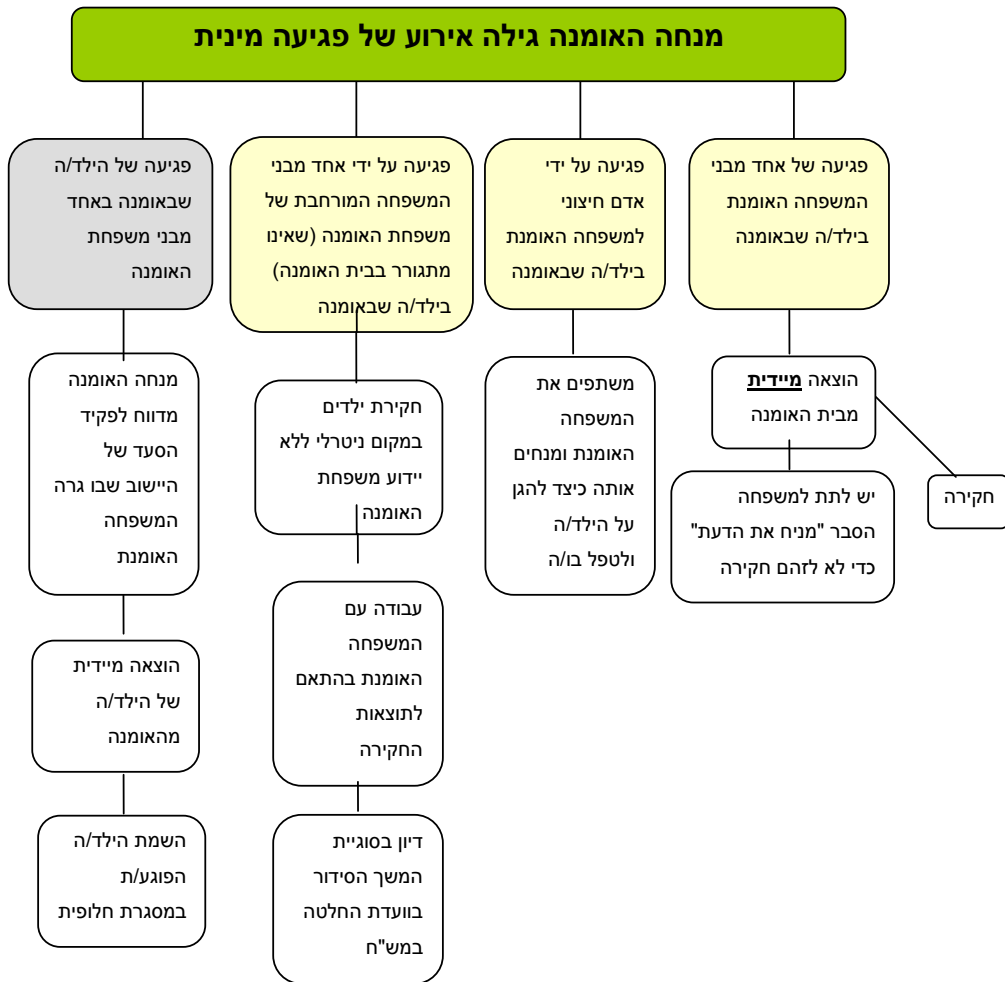
יש להקפיד ולהבטיח שמנחה האומנה שואל כל ילד/ה באומנה שאלות אלו אחת לשנה. שאלות אלו מלמדות אם נשמרים הכללים למניעת פגיעות מיניות ולהצבת גבולות מתאימים במשפחת האומנה.

1. באיזה חדר אתם ישנים? מי ישן אתכם באותו החדר?
2. האם יש לכם מיטה ומזרן שהנם רק שלכם? האם מישהו נוסף ישן אתכם במיטתכם?
3. כיצד אתם מתרחצים? האם יש מישהו שרוחץ אתכם לפעמים או תמיד? מי?
4. מי משכיב אתכם לישון? כיצד נערך הטקס לפני השינה?
5. האם אבא או אמא מחבקים אתכם? האם דודים או קרובים אחרים מחבקים אתכם?
6. האם אבא או אמא מנשקים אתכם לפעמים על הפה? האם דודים או קרובים אחרים נוהגים כך?
7. האם אבא או אמא מושיבים אתכם על ברכיהם? האם דודים או קרובים אחרים נוהגים כך?
8. האם מישהו נגע בגוף שלכם או ליטף אתכם על הבגדים או מתחתיהם?
9. האם מישהו נגע באזור איברי המין שלכם?
10. האם מישהו עשה לכם משהו אחר שנראה לכם אסור?

התנהלות מנחה האומנה בעת גילוי פגיעה מינית

תרשים זרימה

כאשר יש פגיעה מינית בילד, על מנחה האומנה להתנהל על פי אופי האירוע, כדלהלן:

החיים באומנה

חברת זו הינה חלק ממערך של חוברות מקצועיות העוסקות בהיבטים השונים של האומנה ומהוות את המארג הכולל של "תורת האומנה".

גיבוש התורה המקצועית והפצתה התבצע כחלק מתוכנית "אומנה בראש" ששמה לה למטרה להעמיק ולחזק את ענף האומנה. לתוכנית שותפים רבים וביניהם שירות ילד ונוער במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, עמותת אשלים, עמותות האומנה וקרן רש"י.

המודל הכולל עשייה יום יומית, קהילת ידע וקבוצת למידה, הוא זה שהוביל ליכולת להמשיג את הידע הקיים בשטח ולהפוך את תורת השדה לתורה המקצועית של האומנה בישראל. האינטגרציה של תורות מקצועיות, נסיון ומיומנויות, ידע ומידע נצברים והיכולת להפיק מתהליכים אלו כלים יישומיים לעבודת השטח אינם דבר של מה בכך. ברצוננו להודות לכל העוסקים במלאכה, ובמיוחד לקבוצת הלמידה שגיבשה, ניסחה וכתבה את הידע שנצבר, בניצוחה הנמרץ של מוריה לוי, מנכ"ל חברת רום.

מדינת ישראל
משרד הרווחה והשירותים החברתיים
האגף לשירותים אישיים וחברתיים
שירות ילד ונוער

העמותה לזכרון ולפיתוח שירותים לילדים ובוני נוער בסיכון ושפחותיהם (נר"ר) מיסדה של גיבש ישראל ובמסגרתה של ממשלת ישראל והפרדציה היהודית של בני-גורן

